

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.11

Н. В. КІЧУК

СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ – ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГА СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Актуалізовано потребу у поглибленні наукових уявлень про процес формування здатності майбутніх учителів початкових класів до педагогічного проектування освітнього простору сучасної школи першого ступеня – ресурсу модернізації навчально-виховного процесу. Доведено доцільність вмотивованого запровадження інтерактивних технологій реалізації студентоцентрованого навчання у вищому навчальному закладі (ВНЗ) як передумови ефективного формування професійної компетентності у майбутніх педагогів.

Ключові слова: освітнє середовище, навчально-розвивальне середовище, педагогічне проектування, вчитель початкових класів, провідна діяльність особистості.

Н. В. КИЧУК

СОЗДАНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА – ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ ПЕДАГОГА СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЫ

Актуализировано изучение процесса формирования способности будущего учителя начальных классов к педагогическому проектированию образовательной среды школы первой ступени – ресурса модернизации учебно-воспитательного процесса. Обоснована целесообразность расширения научных представлений об интерактивных технологиях реализации студентоцентрированного обучения в вузе как предпосылки формирования у будущих педагогов профессиональной компетентности.

Ключевые слова: образовательная сфера, учебно-развивающая среда, педагогическое проектирование, учитель начальных классов, ведущая деятельность личности.

N. KICHUK

PROVIDING EDUCATIONAL ENVIRONMENT FOR PRIMARY SCHOOL PUPILS: PERSONAL AND PROFESSIONAL VOCATION OF A MODERN SCHOOL TEACHER

The article modifies the necessity to deepen the scientific understanding of the process of forming the ability of future primary school teachers to design the teaching educational environment of modern primary school which is the resource of modernization of the educational process. The paper proves the expediency of the motivated implementation of interactive technologies of student-centered teaching in a higher education establishment as a prerequisite for the efficient formation of professional competence of future teachers.

Key words: educational environment, training and development environment, pedagogical planning, primary school teacher, main activity of the individual.

За сучасних умов центрованості на ідеї, що не дитину треба пристосовувати до системи освіти, а школу до неї (Н. Бібік, А. Богуш, Я. Кодлюк, О. Савченко та ін.), актуалізується

проблема вибудовування, зокрема, початкової ланки освіти як своєрідної підсистеми, кожна складова котрої спроможна реалізовувати формуючий вплив на особистість молодшого школяра. З огляду на те, що і молодші школярі, і батьки, і соціум загалом розраховують на незаперечність успішної початкової освіти особистості (через виняткову увагу цієї ланки у становленні молодшого школяра, який має бажання і вміє вчитися та здатний розкрити свої найкращі людські якості), загострюється такий сегмент окресленої проблеми: чи всі педагогічні ресурси нині повністю задіяні у процес становлення дитини як успішного школяра?

При цьому варто брати до уваги унікальну своєрідність початкової освіти як системи. Йдеться, зокрема, про відносну самостійність початкової ланки освіти та завершеність початкового етапу навчання молодшого школяра, про багатопредметність, що базується здебільшого на компетентному застосуванні вчителем початкової школи інтегрованого підходу, оскільки він як фахівець є багатопредметником, здатним чи не найбільш успішно реалізовувати міжпредметні зв'язки протягом здійснення керівництва навчально-виховним процесом протягом тривалого часу – 3–4 роки навчання дитини.

Як засвідчують результати фундаментальних досліджень з дидактичної проблематики початкової освіти особистості (М. Байбара, М. Вакуленко, Н. Коваль, М. Марусинець, О. Савченко), вивчення досвіду творчих учителів-класоводів (В. Бістаєва, С. Бойко, О. Новак, Л. Ткачук та ін.), напрацювання дидактив, щодо розробки моделі змісту освіти початкової школи у деяких країнах Європейського Союзу [3, с. 167–180], важливим компонентом початкової освіти як системи доцільно вважати таку складову, що віддзеркалює першість її як об'єкта формування навчальної діяльності учня. Згідно з психологічною теорією провідної діяльності О. Леонт'єва, йдеться про такий вид діяльності, який зумовлює найголовніші зміни в психічних процесах і психологічних особливостях особистості на певній стадії її розвитку. Сучасні науковці єдині у визнанні навчальної діяльності для дитини молодшого шкільного віку провідною.

Мета статті полягає у висвітленні деяких підходів до формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів в умовах вищої школи до створення навчально-розвивального середовища молодшого школяра.

Аналіз наукових джерел, в яких безпосередньо чи опосередковано аналізується педагогічна потужність навчально-розвивального середовища школяра, засвідчує про доцільність розуміти це явище (або сукупність умов, що впливає на навчальну діяльність учня початкових класів) передусім як інтегроване. У широкому сенсі науковці трактують навчально-розвивальне середовище, з одного боку, як інтеграцію чинників, що впливають на формування особистості дитини як школяра та її поведінку (клас, школа, родина, додаткова освіта, дозвілля); з іншого – в площині різновиду навчально-розвивальної сукупності явищ; йдеться про предметно-просторове, психодидактичне й гігієнічне середовище, «у межах якого має панувати особлива атмосфера емоційного добробуту всіх вихованців незалежно від рівня їх навчальних досягнень» [4, с. 156].

Отже, принципово важливо розуміти, що навчально-розвивальне середовище є специфічним конструктом, педагогічна значущість якого має бути усвідомлена на рівні переконань передусім учителем початкових класів. Саме здатність педагога визначати педагогічну стратегію – загальну керовану лінію, спрямовану на досягнення прогнозованої мети створення потужного навчально-розвивального середовища початкової освіти учня, становить нині одне з пріоритетних завдань професійної підготовки педагога школи першого ступеня. Відтак посилюється роль стосовно цього ВНЗ, оскільки вища школа є основним етапом підготовки конкурентоздатного фахівця [2, с. 41].

Локальне дослідження діагностувального характеру, проведене нами на базі педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету (його респондентами були студенти випускового курсу бакалаврату), засвідчило про недостатній ступінь готовності майбутніх фахівців до створення навчально-розвивального середовища у початковій школі. Цей аспект нами вивчався за двома параметрами. Перший з них полягав у з'ясуванні самооцінних суджень майбутніх бакалаврів початкової освіти щодо обізнаності у складових навчально-розвивального середовища сучасної вітчизняної початкової школи, тобто з урахуванням різнотипності навчальних закладів для здобуття на першому рівні базової освіти (наприклад, різновиду таких малочисельних початкових шкіл: «школа-родина», навчально-

виховний заклад «школа–дитячий садок» тощо). Методом анкетування встановлено таку картину: дві третини респондентів вважають, що мають вичерпну обізнаність; на думку ж 21 %, вони є «поверхово обізнані»; решта (8 осіб із 47 респондентів) стверджують, що у них «ще не склалось однозначної відповіді». Крім того, у процесі опитування було визначено, в яких саме складниках такого інтегрованого явища, як «навчально-розвивальне середовище початкової ланки освіти учня», майбутні фахівці вважають себе найменш обізнаними; доведено, що йдеться про психодидактичний сегмент цього середовища.

Другим параметром, за яким відстежено практичну здатність майбутніх бакалаврів до створення навчально-розвивального середовища у початковій школі, було визначення стану професійної готовності студентів стосовно цього. З цією метою респондентам було запропоновано виконати аналітично-практичне завдання такого змісту: охарактеризувати докладніше наявний ступінь професійної готовності до створення навчально-розвивального середовища в початкових класах, спираючись на саморефлексію власної виробничої практики, що відбувалась у восьмому навчальному семестрі ВНЗ. Таким способом вдалося з'ясувати, що «практично готовими» до означеного виду професійної діяльності себе вважають більшість респондентів (51 %), «більш готовим, ніж не готовим» – 27 %, «більш не готовим, ніж готовим» – приблизно кожен п'ятий, а «не готовим» себе вважає 2 % майбутніх випускників бакалаврату.

Зважаючи на той факт, що набуті нами дані мають здебільшого діагностувальний характер і встановлені на основі самооцінки студентами стану готовності до створення навчально-розвивального середовища початкової освіти учнів, ми все ж вважаємо їх цікавими з точки зору осмислення у постановочному плані вищевказаної проблеми. Крім того, нами була врахована й компетентісна спрямованість нових навчальних програм для початкових школи, поліаспектність і варіативність ключових і предметних компетентностей у результатах освіти [1].

У контексті зазначеного не менш суттєвим розцінювалось зауваження деяких дослідників дидактичної проблематики початкової освіти в країнах ЄС щодо оновленого трактування поняття «грамотність», а, відтак, і феноменології компетентного формування педагогом грамотності (базових умінь читати, писати і рахувати) у дітей молодого шкільного віку. Сучасні вчені наголошують, зокрема, на розширеному діапазоні означеного явища: крім когнітивних та операційних характеристик, грамотність особистості включає ще й мотиваційну, соціальну та особистісну складові. Отже, робиться висновок як про важливість такого розуміння грамотності, так і про наявність «чіткої паралелі» між базовими вміннями особистості та економічними успіхами суспільства. Так, у Нідерландах цілі навчання в початковій школі, як зазначає О. Локшина, досягаються шляхом їх формування «у форматі навчальних результатів практичного спрямування» [3, с. 171].

Зауважимо, що проблема професійної підготовки педагога до реалізації педагогічної потужності навчально-розвивального середовища учнів не є новою. Як відомо, смислова інтерпретація понять «освітнє середовище», «освітній простір», «простір освітніх можливостей» системно досліджувалась Б. Гершунським, Б. Ельконіним, В. Слободчиковим, І. Фрумкіним та ін. У нормативно-правових документах (зокрема, постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про освітній округ» від 27.08.2010 р.) міститься чітке розмежування ще й таких близьких понять: «освітнє поле», «освітнянський простір», «шкільний освітній простір». Загалом середовищний концепт є предметом посиленої уваги сучасних науковців (Є. Бондаревська, І. Колесникова, Н. Місюкова, Г. Теслинова та ін.). На нашу думку, конструктивною є позиція тих науковців, які пов'язують підвищення професійної компетентності вчителя початкових класів в аспекті реалізації навчально-розвивального середовища з його здатністю передусім до проектування освітнього простору школи першого ступеня. Тоді логічним виглядає завдання сучасної вищої школи – сформувані у студентів здатність до педагогічного проектування освітнього простору початкової ланки освіти.

Відтак значний і науковий, і суто практичний інтерес становить дослідження А. Цимбалару, в якому експериментальним шляхом встановлений взаємозв'язок як стратегічних (гуманізації, прогностичності, розвитку, різноманіття, надмірності, єдності), так і тактичних (співробітництва, діагностичності, динамізму, наявності можливостей для вибору і свобода його реалізації, саморозвитку, конструктивної цілісності та ін.) принципів педагогічного проектування освітнього простору в школі першого ступеня [5, с. 294].

Вважаємо, що на особливий інтерес заслуговує й контекстність наукового доробку науковця – розробка варіативних моделей освітнього простору як ресурсу модернізації початкової освіти.

Отже, йдеться про контекстність індивідуальності дитини, своєрідність функціонування типу закладу освіти, рівня дотримання ергономічної умови організації навчальної взаємодії молодших школярів з освітнім середовищем. Крім того, природний інтерес становить й наукова позиція щодо такого аспекту: наукове обґрунтування оптимальних варіантів зонування шкільних приміщень і території для організації взаємодії учнів, об'єднаних у певні групи як за провідним каналом сприйняття інформації, домінуючим типом мислення особистості, так і за особливостями стилю навчальної діяльності у межах навчально-виховного комплексу «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад першого ступеня» [5, с. 394–397].

Ми враховували із визнання принципової важливості засвоєння майбутніми вчителями вже на етапі професійної підготовки у вищій школі методології педагогічного проектування освітнього простору початкової освіти. Розумілось, що це слугуватиме фундаментальності методологічних орієнтирів студентства у питаннях створення і компетентного використання навчально-розвивального середовища початкової ланки освіти – щодо автономного ланцюжка у системі загальної середньої освіти школяра.

Досвід педагогічно доцільного занурення студентів у проектну діяльність доводить, що найбільш суттєвим є критеріальний підхід до оцінювання презентації та захисту майбутніми фахівцями розробленого проекту. Творчі освітяни (В. Городецька, В. Желінська, К. Мелашенко, С. Налужний, Ю. Немченко) виробили систему, що включає такі критерії та їх показники: 1) портфоліо (методичний паспорт проекту, розділ відповідної документації, де представлено стислий опис порушеної проблеми та обґрунтування актуальності, новизни, практичної значущості через відповідні відеоматеріали, анкетування, матеріали засобів масової інформації тощо); 2) сценарій презентації (відповідність форми змісту, а також порушеній у проекті проблематиці; оригінальність; естетична досконалість тощо); 3) продукт проекту (інформаційна та фахово-практична цінність, якість оформлення, доступність для розуміння тощо); 4) опис проекту (фундаментальність джерельної бази, розкриття суті проекту та його структури, висвітлення у презентації актуальності та наукової обґрунтованості проекту, дотримання норм мови, стилю, дизайну тощо); 5) презентація (чіткість і доступність, глибина й широта ерудованості у проблематиці, змістовність відповідей на запитання, уміння зацікавити аудиторію, доцільність використаних технічних засобів тощо). Не менш важливим є педагогічне спрямування викладачем-науковцем етапності реалізації студентами проектного задуму, визначення стратегії виконання проекту з огляду на конкретику педагогічної ситуації, що склалась.

Наш досвід організації проектно-дослідницької діяльності студентів у межах засвоєння ними циклу загальнопрофесійних дисциплін у вищій педагогічній школі переконливо засвідчує наукову цінність ще й такого аспекту: стимулювання процесу прогнозування. Цей процес варто осмисляти як прогностичну діяльність, що «призводить до знання майбутнього», а його результат – до віддзеркалення майбутнього з урахуванням його вірогідності (Л. Регуш). Отже, йдеться по суті про процес дослідження – одну з важливих сторін пізнавальної діяльності студентів.

І результати наукових досліджень, і творчий досвід ВНЗ засвідчують, що сформованість у студентів означеної складової професійної компетентності забезпечує врешті-решт здатність майбутнього фахівця не лише врахувати «загальну картину умов» освітнього простору початкової школи, а й утримувати в колі зору «освітній простір кожного учня». Такий підхід, як переконує досвід, забезпечує практичну можливість оптимізувати процес організації початкового навчання, сприяє підвищенню контролю за результативністю навчальної діяльності молодших школярів, створює умови для активізації інтересу вчителів до педагогічних інновацій та розвитку їх здатності до творчості, враховуючи наявність усіх складових освітнього середовища безпосередньо у конкретній школі першого ступеня.

Перспективи подальших наукових пошуків пов'язуємо із науковою розробкою та апробацією практико-орієнтованих підходів до формування у майбутніх учителів здатності до педагогічного проектування освітнього простору початкової школи, що базується на студентоцентрованому навчанні у ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія / Бібік Н., Вакуленко М., Мариненко В. та ін. – К.: Педагогічна думка, 2014. – 346 с.
2. Бондар В. Конкурентоздатність педагога як складова його професійної компетентності / В. Бондар // Сучасна початкова освіта: вектори розвитку: зб. наук. праць. – Бердянськ, 2012. – С. 38–42.
3. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.): монографія / О. І. Локшина. – К.: Богданова А. М., 2009. – 404 с.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник / О. Я. Савченко. – К., 2012. – 504 с.
5. Цимбалару А. Д. Педагогічне проектування освітнього простору в школі І ступеня: теорія і практика: монографія / А. Д. Цимбалару. – К.: Педагогічна думка, 2013. – 691 с.

REFERENCES

1. Bibik N. M., Vakulenko M. S., Martynenko V. O. ta in. Formuvannya predmetnykh kompetentnostey v uchniv pochatkovoyi shkoly [Formation of subject competence in elementary school students]: monohrafiya. Martynenko. – Kyiv: Pedahohichna dumka, 2014. 346 p.
2. Bondar V.I. Konkurentozdatnist' pedagoga yak skladova jogo profesijnoyi kompetentnosti [Competitiveness teacher as part of his professional competence]. Pochatkova shkola, 2008, vol.7, pp. 22-23.
3. Lokshyna O.I. Zmist shkil'noyi osvity' v krayinax Yevropejs'kogo Soyuzu: teoriya i prakty'ka (druga polovy'na XX — pochatok XXI st.) [The content of school education in the European Union: Theory and Practice (second half of XX-beginning of XXI century)], Kyiv : Bogdanova A.M., 2009. 404 p.
4. Savchenko O.Ya. Dy'dakty'ka pochatkovoyi osvity' [Didactic primary education], Kyiv: Gramota, 2012. 504 p.
5. Symbalaru A.D. Pedagogichne proektuvannya osvitnogo prostoru v shkoli I stupenya: teoriya i praktyka [Teacher designing educational environment at school and degree: Theory and Practice], Kyiv: Pedagogichna dumka, 2013. 692 p.

УДК 378.147

Н. Д. КАБУСЬ

РЕСУРСНИЙ ПІДХІД ЯК ПІДҐРУНТЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ГРУП

Обґрунтовано значущість застосування ресурсного підходу як методологічного підґрунтя соціально-педагогічної діяльності зі сталого розвитку соціальних груп. Виявлено види зовнішніх та внутрішніх ресурсів, необхідних для сталого розвитку соціальної групи. Показано, що соціально-педагогічна діяльність є важливим ресурсом стимулювання соціальних груп до сталого розвитку. З урахуванням того, що розвиток є внутрішньо детермінованим процесом якісних змін суб'єкта, котрий відбувається за умов активізації його внутрішніх ресурсних можливостей, пов'язаний з переходом від потенційного до актуального й водночас потребує стимулювання означених процесів ззовні через знаходження точок резонансу, доведено, що ефективність соціально-педагогічної діяльності зі сталого розвитку соціальних груп забезпечується здатністю її суб'єктів активізовувати власні ресурси (знання, вміння, здібності, творчий потенціал), доцільно використовувати педагогічні, соціально-педагогічні, інформаційні ресурси, а також залучати соціальні, людські ресурси громади з метою актуалізації внутрішніх ресурсів соціальних груп: їхнього духовного, творчого, діяльнісного, суб'єктного, соціального потенціалу, внутрішніх чинників і мотивів, котрі є рушійною силою їх саморозвитку, що загалом сприятиме нарощуванню людського та соціального капіталу як основних ресурсів сталого розвитку суспільства.

Ключові слова: сталий розвиток, ресурси, ресурсний підхід, соціальна група, сталий розвиток соціальної групи, соціально-педагогічна діяльність.

Н. Д. КАБУСЬ

РЕСУРСНЫЙ ПОДХОД КАК ОСНОВА СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЛЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ГРУПП

Обоснована значимість применення ресурсного підходу як методологічної основи соціально-педагогічної діяльності по устійчивому розвитку соціальних груп. Виявлені види зовнішніх і внутрішніх ресурсів, необхідних для устійчивого розвитку соціальної групи. Показано, що